

DWA OLTARZE BOCZNE
Z KOŚCIOŁA P.W. ŚW. KATARZYNY W SŁAWĘCINIE
(powiat jasielski)
PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH



mgr Katarzyna Wilaszek-Rozwadowska
Katarzyna Wilaszek-Rozwadowska
Konservator Dziej Sztuki

Jawornik, 13.02.2021 r.

SPIS TREŚCI

1.0.	KARTA IDENTYFIKACYJNA ZABYTKU	3
2.0.	ZAGADNIENIA HISTORYCZNE.....	5
3.0.	OPIS, ANALIZA FORMY, FUNKCJI I TREŚCI.....	6
4.0.	TECHNIKA I TECHNOLOGIA.....	7
5.0.	STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ.....	12
6.0.	CEL ORAZ ZAŁOŻENIA KONSERWACJI I RESTAURACJI.....	14
7.0.	PROGRAM PRAC.....	15
	DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA.....	18

1.0. KARTA IDENTYFIKACYJNA ZABYTKU I DOKUMENTACJI

1.1. Dane przed rozpoczęciem prac

RODZAJ: OŁTARZ BOCZNY drewniany, polichromowany, złocony? i srebrzony?

TEMAT: Ołtarz boczny lewy p.w. Świętej Rodziny z obrazem *Święta Rodzina* na zasuwie, w zwieńczeniu obraz *Święci zakonnicy franciszkańscy*, w niszy rzeźba *Św. Józef z Dzieciątkiem*

AUTOR, WARSZTAT, SZKOŁA: warsztat biecki?

DATOWANIE: ok. 1780r.

obraz *Święta Rodzina* – 1898r.

rzeźba *Św. Józef z Dzieciątkiem* – XIX w.?

MIEJSCE PRZECHOWYWANIA: Kościół p.w. św. Katarzyny w Sławęcinie (powiat jasielski)

WŁAŚCICIEL / UŻYTKOWNIK: Parafia Rzymskokatolicka p.w. św. Katarzyny w Sławęcinie

WYMIARY: ok. 6,72 m x ok. 2,5 m

TECHNIKA: struktura ołtarza jest drewniana, pokryta zaprawą oraz polichromowana; ramy i dekoracje snycerskie są drewniane, pokryte zaprawą kredowo-klejową?, złocone? i srebrzone?, obrazy *Święta Rodzina* oraz *Święci zakonnicy franciszkańscy* namalowane zostały w technice olejnej na płótnach, napiętych na drewniane krosna; rzeźba *Św. Józef z Dzieciątkiem* jest drewniana, pokryta zaprawą, polichromowana, ze złoconymi lamówkami (folia złota na mikstionie olejnym?), z metalowymi, złoconymi? aureolami; ołtarz pokryty jest warstwami przemalowań i wtórnej metalizacji

INSKRYPCJE: na obrazie *Święta Rodzina* w lewym dolnym rogu widoczna jest sygnatura malarza wraz z datą „*Leon Wróblewski 1898*”

WCZEŚNIEJSZE KONSERWACJE (LUB RENOWACJE): amatorskie renowacje

WCZEŚNIEJSZE DOKUMENTACJE: brak

RODZAJ: OŁTARZ BOCZNY drewniany, polichromowany, złożony? i srebrzony?

TEMAT: Ołtarz boczny prawy p.w. Najświętszego Serca Jezusa z obrazem Św. Małgorzata Maria Alacoque na zasuwie, w zwieńczeniu obraz z przedstawieniem św. Wojciecha? i św. Franciszka Ksawery?, w niszy rzeźba Matka Boża Immaculata

AUTOR, WARSZTAT, SZKOŁA: warsztat biecki?

DATOWANIE: 1780r.

Rzeźba *Matka Boża Immaculata* – XIXw.?

Obraz *Św. Małgorzata Maria Alacoque* – XXw.?

MIEJSCE PRZECHOWYWANIA: Kościół p.w. św. Katarzyny w Sławęcinie (powiat jasielski)

WŁAŚCICIEL / UŻYTKOWNIK: Parafia Rzymskokatolicka p.w. św. Katarzyny w Sławęcinie

WYMIARY: ok. 6,72 m x ok. 2,5 m

TECHNIKA: struktura ołtarza jest drewniana, pokryta zaprawą oraz polichromowana; ramy i dekoracje snycerskie są drewniane, pokryte zaprawą kredowo-klejową?, złożone? i srebrzone?, obrazy namalowane zostały w technice olejnej na płótnach, napiętych na drewniane krosna; rzeźba *Matka Boża Immaculata* jest drewniana, pokryta zaprawą, polichromowana, ze złożonymi lamówkami (folia złota na mikstionie olejnym?); ołtarz pokryty warstwami przemalowań i wtórnej metalizacji

INSKRYPCJE: brak

WCZEŚNIEJSZE KONSERWACJE (LUB RENOWACJE): amatorskie renowacje

WCZEŚNIEJSZE DOKUMENTACJE: brak

2.0. ZAGADNIENIA HISTORYCZNE

Parafia w Sławęcinie istniała już w 1325r. Dokumenty wizytacyjne z 1565r. (najstarsze zachowane źródła) potwierdzają istnienie drewnianego kościoła p.w. św. Katarzyny w Sławęcinie. Świątynia istniała do 1580r., kiedy to została zniszczona w wyniku powodzi. Kolejny kościół wzniesiony w tym miejscu spłonął w 2 poł. XVIIIw. W 1779r. staraniem proboszcza Michała Dyktanowicza i ówczesnego właściciela wsi Sławęcin – Ignacego Łętowskiego, wybudowano na nowym miejscu, na niewielkim wzniesieniu obecny kościół św. Katarzyny. Świątynię poświęcił ks. Walenty Kobierski, kanonik kolegiaty bobowskiej i proboszcz w Bączalu Dolnym, 25 listopada 1779r. Kościół był remontowany w latach 1815 i 1886, kiedy to przedłużono nawę w kierunku zachodnim i dobudowano niedużą kruchtę od frontu. W 1890r. powstała polichromia we wnętrzu kościoła autorstwa malarza Wiśniowieckiego. W ostatnim czasie obiekt remontowano w 1956 i 1992r.

Kościół w Sławęcinie jest budowlą drewnianą o konstrukcji zrębowej, bezwieżową i jednonawową, wzniesioną na planie prostokąta z węższym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium i zakrystią od strony północnej. Po stronie południowej dobudowano od frontu i z boku nawy dwie niewielkie kruchty. Ściany zewnętrzne są oszalowane pionowo deskami. Okna i drzwi zamknięte są łukami w kształcie oślego grzbietu. Dach kościoła jest dwuspadowy, jednokalenicowy, o różnym rozstawie krokwi, z wieżyczką na sygnaturkę, zwieńczoną hełmem z latarnią, pierwotnie kryty był gontem, obecnie – blachą.

We wnętrzu kościoła ściany nawy, prezbiterium i stropu zdobi iluzjonistyczna polichromia architektoniczno-figuralna. Na płaskim stropie z fasetą namalowane zostały sceny: przedstawienie Trójcy Świętej w nawie i Matka Boska Niepokalanie Poczęta wśród aniołów w prezbiterium. Na ścianach widoczne są postaci świętych: w prezbiterium czterej Ewangelisci, w nawie po stronie południowej – patronka kościoła – św. Katarzyna. Postaci oddzielone są malowanymi pilastrami o kompozytowych kapitelach. Balustradę chóru muzycznego zdobią malowane muzykujące aniołki.

Elementy wyposażenia wnętrza pochodzą głównie z końca XVIIIw. i należą do nich: drewniany ołtarz główny z XVII-wieczną rzeźbą *Chrystus na krzyżu* i obrazem *Św. Katarzyna* w zwieńczeniu, dwa ołtarze boczne w narożach ściany tęczowej p.w. Najświętszego Serca Jezusa po prawej stronie i Świętej Rodziny po stronie lewej, polichromowana, drewniana chrzcielnica z XVIIw., drewniana, wieloboczna ambona z malowanymi przedstawieniami czterech Ewangelistów, rzeźbiona Grupa Ukrzyżowania na belce tęczowej.

Najcenniejszym obiektem wyposażenia kościoła w Sławęcinie jest gotycki tablicowy obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem pochodzący z około 1450r. Znajduje się w trzecim neobarokowym ołtarzu bocznym przy północnej ścianie nawy. Przedstawia Matkę Boską ujętą w półpostaci z Dzieciątkiem na lewym ramieniu. Namalowany farbami temperowymi na desce lipowej o wymiarach 106x70 cm. Prawdopodobnie ufundował go Jan Radwan Kunowski, do którego w połowie XV wieku należał Sławęcin. Oryginał obrazu odkryto w czasie prac konserwatorskich w 1991r., kiedy to usunięto cztery warstwy przemalowań, które całkowicie zniekształciły jego pierwotny wygląd.

Omawiane ołtarze boczne powstały ok. 1780r. Przed konserwacją powierzchnie obiektów pokrywają przemalowania oraz wtórne metalizacje. Rzeźby znajdujące się w niszach ołtarzy *Św. Józef z Dzieciątkiem* oraz *Matka Boża Immaculata* powstały przypuszczalnie w XIXw. Obraz *Święta Rodzina* został namalowany w 1898r. przez Leona Wróblewskiego. Malowidło *Św. Małgorzata Maria Alacoque* jest XX-wieczne?.



Wnętrze kościoła w Sławęcinnie [z:] <http://www.kosciolydrewniane.pl/pages/drewniane/slawec.html>

Bibliografia:

1. Karty obiektów

2. https://pl.wikipedia.org/wiki/Ko%C5%9Bci%C3%B3%C5%82_%C5%9Bw._Katarzyny_w_S%C5%82aw%C4%99cinie

3.0. OPIS, ANALIZA FORMY, FUNKCJI I TREŚCI¹

Omawiane ołtarze boczne datowane są na 1780r. Usytuowane są w narożach ściany tęczowej kościoła w Sławęcinnie. Przed konserwacją ołtarze pokrywa warstwa olejnej marmoryzacji w odcieniu kremowym oraz warstwy w kolorach szarym i błękitnym, będące efektem ostatniej renowacji.

Ołtarz boczny lewy p.w. Świętej Rodziny

Ołtarz jest jednoosiowy i jednokondygnacyjny, ze zwieńczeniem, uszaty. Centralnym elementem nastawy jest umieszczony na zasuwie obraz *Święta Rodzina* (Leon Wróblewski, 1898r.). Za malowidłem znajduje się nisza, w której obecnie eksponowana jest XIX-wieczna rzeźba *Św. Józef z Dzieciątkiem*. Obraz ujęty jest w profilowaną ramę o wykroju wklęsło-wypukłym oraz flankowany przez kompozytowe kolumny z entazą, umieszczone na tle zwielokrotnionych pilastrów w tym samym porządku. Podpory dźwigają odcinki belkowania, przełamującego się nad nimi i tworzącego rodzaj impostów, zwieńczonych elementami przerwanego przyczółka, na których posadowiono putta. W zwieńczeniu widoczny jest XVIII-wieczny obraz *Święci zakonnicy franciszkańscy*. Powyżej znajduje się promienista gloria z uskrzydłonymi główkami aniołków i obłokami, otaczająca kielich.

¹ Opracowano na podstawie Karty obiektu.

Nastawa umieszczona jest na podwójnym cokole. Mensa ołtarzowa jest drewniana. Na obiekcie występują dekoracje snycerskie z motywem rocaille, na ściankach cokołu i uszakach, oraz lambrekinu, pierwotnie zdobione chwościami.

Ołtarz boczny prawy p.w. Najświętszego Serca Jezusa

Nastawa posiada formę analogiczną do ołtarza po lewej stronie z niewielkimi różnicami: w centralnej części glorii widoczny jest monogram IHS, XVIII-wieczny obraz w zwieńczeniu przedstawia Franciszka Ksawerego? i św. Wojciecha?, w niszy eksponowana jest XIX-wieczna? figura *Matka Boża Immaculata*, obraz zasuwkowy jest współczesny XX-wieczny i przedstawia św. Małgorzatę Marię Alacoque.













4.0. TECHNIKA I TECHNOLOGIA













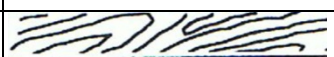
Budowa technologiczna ołtarzy ustalona została w oparciu o obserwację naturalnych odkrywek.

Ołtarz boczny lewy p.w. Świętej Rodziny

4.1. Stratygrafia przed rozpoczęciem prac

Obiekt przed konserwacją składał się z 25 warstw technologicznych powstałych w 4 okresach chronologicznych.

W.tech	Oznaczenie Graficzne	W. chron.	Datowanie	Opis Warstwy
1.		IV	XX/XXI w.	szlagmetal
2.				mikstion
3.		III	XXw.	werniks
4.				przemalowanie
5.				brąza pozłotnicza/złotoł
6.				lakier?
7.				szlagmetal, aluminium
8.				mikstion
9.				zaprawa
10.				gwoździe
11.				werniks
12.				warstwa malarska

13.		II	2 poł. XIXw	folia złota?
14.				mikstion
15.				zaprawa
16.				metal - aureole
17.				plótno
18.				drewno
19.		I	Ok. 1780r.	werniks
20.				warstwa malarska (czerń?)
21.				folia złota? i srebrna?
22.				pulment
23.				zaprawa
24.				plótno
25.				drewno

Opis warstw:

I/25 – drewno iglaste struktury ołtarza i liściaste – figur oraz dekoracji snycerskich, drewniane krosno obrazu w zwieńczeniu

I/24 – plótno obrazu w zwieńczeniu

I/23 – zaprawa na strukturze, figurach, dekoracjach snycerskich oraz grunt na plótnie obrazu

I/22 – pulment pod złoceniami? i srebrzeniami?

I/21 – folia złota? i srebrna?

I/20 – warstwa malarska na strukturze ołtarza w kolorze czarnym/ciemnego błękitu?, karnacje na aniołkach, warstwa malarska na malowidle w zwieńczeniu

I/19 – werniks na powierzchni malowidła

II/18 – drewno rzeźby *Św. Józef z Dzieciątkiem* oraz krosno obrazu *Święta Rodzina*

II/17 – plótno obrazu *Święta Rodzina*

II/16 - metalowe aureole św. Józefa i Dzieciątka

II/15 – zaprawa na rzeźbie oraz grunt na obrazie

II/14 – mikstion, na którym wykonano złoceniami na rzeźbie

II/13 – folia złota? na lamówkach szat św. Józefa i Dzieciątka

II/12 – warstwa malarska na rzeźbie i obrazie

II/11 – werniks na powierzchni rzeźby i obrazu

- III/10 – gwoździe zastosowane do bieżących napraw i mocowania elementów
- III/9 – zaprawa na strukturze ołtarza
- III/8 – mikstion położony na elementach pierwotnie złożonych i srebrzonych
- III/7 – szlagmetal i aluminium - na elementach pierwotnie złożonych i srebrzonych
- III/6 – lakier? do zabezpieczenia powierzchni szlagmetal i aluminium
- III/5 – brąza pozłotnicza/ złotol? w miejscu przetarć i ubytków złota na elementach dekoracji snycerskiej
- III/4 – przemalowanie struktury, karnacji aniołków oraz retusze na obrazach
- III/3 – werniks na powierzchni malowideł
- IV/2 – mikstion na ramach obrazów
- IV/1 – szlagmetal na ramach obrazów

4.2. Technika i analiza pierwotnego sposobu wykonania

Drewna iglastego użyto do elementów struktury ołtarza, a liściastego, przypuszczalnie lipowego, do dekoracji snycerskich, ram i rzeźb. Poszczególne elementy struktury ołtarza łączone były za pomocą połączeń stolarskich oraz kołków. Prawdopodobnie niektóre dekoracje snycerskie zamocowano za pomocą kutyh gwoździ.






Po zakończeniu prac stolarskich drewno od lica przeklejono klejem glutynowym oraz położono warstwy zaprawy, przypuszczalnie kredowo-klejowej. Na ramach, szatach aniołków, skrzydłach oraz dekoracjach snycerskich położono warstwy pulmentu oraz wykonano złocenie i srebrzenie w technice klejowej. Strukturę ołtarza polichromowano w kolorze czarnym/ciemnego błękitu?.


















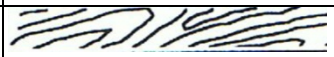
Oryginalnie w niszy ołtarza znajdowała się rzeźba, niezachowana do dziś oraz inny obraz zasuwkowy. Obraz w zwieńczeniu wykonano w technice olejnej na płótnie, które napięto na drewniane krosno.

Ołtarz boczny prawy p.w. Najświętszego Serca Jezusa

4.1. Stratygrafia przed rozpoczęciem prac

Obiekt przed konserwacją składał się z 23 warstw technologicznych powstałych w 3 okresach chronologicznych.

W.tech	Oznaczenie Graficzne	W. chron.	Datowanie	Opis Warstwy
1.		III	XXw.	werniks
2.				warstwa malarska, przemalowanie
3.				brąza pozłotnicza/złotol
4.				lakier?
5.				szlagmetal, aluminium

6.				mikstion
7.				zaprawa
8.				plótno
9.				gwoździe
10.				drewno – krosno obrazu
11.				II
12.		warstwa malarska		
13.		folia złota?		
14.		mikstion		
15.		zaprawa		
16.		drewno		
17.		I	Ok. 1780r.	werniks
18.				warstwa malarska (czerní/ ciemny błękit?)
19.				folia złota? i srebrna?
20.				pulment
21.				zaprawa
22.				plótno
23.				drewno

Opis warstw:

I/23 – drewno iglaste struktury ołtarza i liściaste – figur oraz dekoracji snycerskich, drewniane krosno obrazu w zwieńczeniu

I/22 – plótno obrazu w zwieńczeniu

I/21 – zaprawa na strukturze, figurach, dekoracjach snycerskich oraz grunt na plótnie obrazu w zwieńczeniu

I/20 – pulment pod złoceniami? i srebrzeniami?

I/19 – folia złota? i srebrna?

I/18 – warstwa malarska na strukturze ołtarza w kolorze czarnym/ciemnego błękitu?, karnacje na aniołkach, warstwa malarska na obrazie w zwieńczeniu

- I/17 – werniks na powierzchni malowidła
- II/16 – drewno rzeźby *Matka Boża Immaculata*
- II/15 – zaprawa na powierzchni rzeźby *Matka Boża Immaculata*
- II/14 – mikstion olejny? pod fragmentami złożonymi na powierzchni rzeźby *Matka Boża Immaculata*
- II/13 – folia złota? na lamówkach i dekoracjach szat na powierzchni rzeźby *Matka Boża Immaculata*
- II/12 – warstwa malarska na powierzchni rzeźby *Matka Boża Immaculata*
- II/11 – werniks na powierzchni rzeźby *Matka Boża Immaculata*
- III/10 – drewno – krosno obrazu na zasuwie
- III/9 - gwoździe do bieżących napraw i mocowania elementów
- III/8 – płótno obrazu zasuwkowego
- III/7 – zaprawa na strukturze ołtarza i grunt na płótnie obrazu zasuwkowego
- III/6 – mikstion położony na elementach pierwotnie złożonych i srebrzonych
- III/5 – szlagmetal i aluminium - na elementach pierwotnie złożonych i srebrzonych
- III/4 – lakier? do zabezpieczenia powierzchni szlagmetal i aluminium
- III/3 – brąza pozłotnicza/ złotol? w miejscu przetarć i ubytków złota na elementach dekoracji snycerskiej
- III/2 – przemalowanie struktury, karnacji aniołków oraz retusze na obrazie w zwieńczeniu, warstwa malarska na obrazie zasuwkowym
- III/1 – werniks na powierzchni malowidła na zasuwie

4.2. Technika i analiza pierwotnego sposobu wykonania

Drewna iglastego użyto do elementów struktury ołtarza, a liściastego, przypuszczalnie lipowego, do dekoracji snycerskich, ram i rzeźb. Poszczególne elementy struktury ołtarza łączone były za pomocą połączeń stolarskich oraz kołków. Prawdopodobnie niektóre dekoracje snycerskie zamocowano za pomocą kutyh gwoździ.

Po zakończeniu prac stolarskich drewno od lica przeklejono klejem glutynowym oraz położono warstwy zaprawy, przypuszczalnie kredowo-klejowej. Na ramach, szatach aniołków, skrzydłach oraz dekoracjach snycerskich położono warstwy pulmentu oraz wykonano złocenie i srebrzenie w technice klejowej. Strukturę ołtarza polichromowano w kolorze czarnym/ciemnego błękitu?.

Oryginalnie w niszy ołtarza znajdowała się rzeźba, niezachowana do dziś. Brakuje także pierwotnego obrazu zasuwkowego. Malowidło w zwieńczeniu wykonano w technice olejnej na płótnie, które napięto na drewniane krosno.

5.0. STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

Na obecny stan zachowania obiektów wpływ miały czynniki biologiczne – żerowanie owadów szkodników drewna, mechaniczne oraz fizyko-chemiczne – wahania temperatury i wilgotności wewnątrz kościoła. Na powierzchni obiektów widoczne są również przekształcenia plastyczno-estetyczne. Ołtarze wymagają podjęcia prac konserwatorskich.

Ołtarz boczny lewy p.w. Świętej Rodziny

Stan zachowania ołtarza jest zły, zarówno pod względem technicznym jak i estetycznym. Przypuszcza się, że pierwotnie w niszy ołtarza znajdowała się inna rzeźba. Figura *Św. Józef z Dzieciątkiem* prawdopodobnie jest XIX-wieczna. Malowidło *Święta Rodzina* powstało w 1898r. Nie jest znane pierwotne przedstawienie znajdujące się na zasuwie.

Ołtarz był w przeszłości odnawiany, przynajmniej jeden raz. Obecny wygląd obiektu jest efektem XX-wiecznej? renowacji, która polegała głównie na powierzchniowym pomalowaniu struktury obiektu w kolorze błękitno-szarym i w formie kremowej marmoryzacji. Nowa olejna warstwa malarska nie powtarza pierwotnych założeń kolorystycznych, została położona nieestetycznie, w ubytkach warstw wcześniejszych, bez uprzedniego przygotowania powierzchni. W miejscu naturalnych odkrywek można zauważyć czarną/ciemno-niebieską? polichromię, która przypomina warstwę widoczną na ołtarzu głównym (ołtarz główny był już poddawany zabiegom konserwatorskim). Przed rozpoczęciem prac i wykonaniem badań stratygraficznych trudno jest jednoznacznie stwierdzić czy jest to warstwa oryginalna.

Na ramach obrazów widoczny jest szlagmetal, mocno zniszczony – „pomarszczony”, który łuszczy się i odpada. Przypuszcza się, że albo nie został dostatecznie dobrze przyklejony i wygładzony albo też ramy zostały pokryte nieznanym preparatem, który zawierał w sobie rozpuszczalniki powodujące widoczne zniszczenia. Szlagmetal jest miejscami skorodowany, w wyniku niedostatecznego zabezpieczenia powierzchni. Częściowo na dekoracjach snycerskich zachowały się złączenia, które są mocno zabrudzone i przetarte. W przeszłości niektóre miejsca przetarć i ubytków złoceń pomalowano brązową pozłotniczą/złotem.

Po demontażu obiektu i wykonaniu większych odkrywek w różnych partiach ołtarza możliwe będzie dokładne ustalenie zakresu oraz stanu zachowania warstw oryginalnych, a także występowania ewentualnych oryginalnych warstw pozłotniczych oraz podziału na partie polerowane i matowe.

Całość powierzchni nastawy jest zakurzona i zabrudzona. Zaprawy wraz z polichromią są spękane, daszkowato wybrzuszone i odspojone, co związane jest ze zmianami parametrów temperaturowych i wilgotnościowych wewnątrz kościoła oraz pęcznieniem i kurczeniem się drewna. Szczególnie widoczne są wzdłużne pęknięcia w obrębie trzonów kolumn. Miejscowo zaprawy odpadły odsłaniając drewno lub starsze warstwy. Duże ubytki widoczne są np. na mencie ołtarzowej.

Spękania i szczeliny pojawiły się w miejscu łączenia poszczególnych elementów struktury ołtarza, na krawędziach szczelin zaprawa jest wykruszona. Do bieżących napraw i montażu elementów używano licznych gwoździ, które obecnie są skorodowane i powodują osypywanie się zaprawy. Dolna listwa ramy obrazu głównego jest przemieszczona. Na poszczególnych elementach ołtarza, zwłaszcza na dekoracjach snycerskich można zauważyć liczne otwory świadczące o żerowaniu owadów szkodników. W miejscach ubytków formy rzeźbiarskiej widoczna jest zniszczona struktura drewna. W obrębie predelli brakuje ornamentu. Nie zachowały się żadne chwosty zdobiące lambrekiny, pozostały tylko metalowe haczyki. Pełna ocena stanu zachowania drewna będzie możliwa po demontażu elementów ołtarza.

Obraz Święta Rodzina pokrywa zabrudzony, mocno pożółkły werniks, który zniekształca pierwotną kolorystykę malowidła. Na powierzchni widoczne są ślady pędzla po werniksowaniu? Warstwa malarska wraz z gruntem jest spękana, ale zachowuje przyczepność do płóciennego podobrazia. Płótno jest jednak sfalowane, utraciło napięcie. Warstwa malarska została w przeszłości miejscowo przemyta - w wyniku nieuważnego lub nadmiernego czyszczenia powierzchni obrazu usunięto warstwę farby w cieniach. W tych miejscach, np. na twarzy św. Józefa, widoczna jest cienka warstwa zaprawy i faktura oraz splot płótna. W obrębie malowidła widać dziurki, np. na belce, którą struga św. Józef lub na płaszczu Marii, a także ubytek płótna przy krawędzi, u dołu, po prawej stronie. Na tym etapie prac przed demontażem obrazu trudno jest określić dokładny zakres retuszy i przemaalowań oraz stan zachowania krosna.

Płótno obrazu w zwieńczeniu utraciło napięcie i jest sfalowane. Powierzchnię malowidła pokrywa mocno pożółkły, zabrudzony werniks oraz zabrudzenie z farby w kolorze białym. Na twarzach świętych zakonników widoczne są pociemniałe retusze. Miejscowo warstwa malarska jest przemyta. Po demontażu obrazu będzie możliwa dokładna ocena stanu zachowania malowidła.

Rzeźba Św. Józef z Dzieciątkiem prawdopodobnie powstała w XIXw. i została wtórnie umieszczona w niszy ołtarza. Zachowana jest w dobrym stanie. Powierzchni figury jest zabrudzona i zakurzona. Na krawędziach formy widoczne są drobne wykruszenia zaprawy.

Ołtarz boczny prawy p.w. Najświętszego Serca Jezusa

Stan zachowania ołtarza jest analogiczny do stanu bliźniaczej nastawy po lewej stronie. W niszy tego ołtarza umieszczona została XIX-wieczna? figura *Matka Boża Immaculata*. Obraz zasuwkowy jest późniejszy – XX-wieczny. Niewiadomo, jaki pierwotnie obraz znajdował się w tym miejscu. Szlagmetal, widoczny na ramach obrazów, w tej nastawie nie jest tak pomarszczony jak w ołtarzu po prawej stronie, jest jednak mocno skorodowany.

Obraz zasuwkowy powstał przypuszczalnie w XX w. Jego powierzchnia jest zabrudzona i pokryta pociemniałym werniksem. Widoczne są duże spękania warstwy malarskiej wraz z gruntem.

Na powierzchni malowidła w zwieńczeniu widoczny jest pożółkły, stary werniks, do którego przylgnął brud i kurz oraz zacieki i zachlapania z białej farby, którą prawdopodobnie malowano strop kościoła.

Rzeźba Matka Boża Immaculata prawdopodobnie powstała w XIXw. i została wtórnie umieszczona w niszy ołtarza. Figura zachowana jest w dobrym stanie.

6.0. CEL ORAZ ZAŁOŻENIA KONSERWACJI I RESTAURACJI

Omawiane ołtarze boczne z kościoła w Sławięcinie znajdują się w złym stanie technicznym i estetycznym. Ostatnia renowacja polegała głównie na powierzchniowym pomalowaniu obiektów farbami olejnymi oraz położeniu szlagmetal i aluminium w miejsce pierwotnych warstw pozłotniczych. Obecny wygląd obiektów różni się od pierwotnych założeń estetycznych. Przypuszcza się, że ołtarze oryginalnie polichromowane były w kolorze czarnym/ciemno-niebieskim?.

W niszach ołtarzy bocznych nie zachowały się pierwotne rzeźby. Obecnie eksponowane są w nich figury XIX-wieczne?. Brakuje także pierwotnych obrazów zasuwkowych. W trakcie prac konserwatorskich zakłada się przeprowadzenie kwerendy archiwalnej oraz poszukiwania archiwalnych fotografii dokumentujących stan ołtarzy w przeszłości.

Biorąc pod uwagę stan zachowania oraz powyższe informacje, wstępnie, zakłada się przywrócenie obiektom wyglądu zbliżonego do oryginalnego – odsłonięcie pierwotnych polichromii oraz warstw pozłotniczych, które zostaną poddane pełnej konserwacji i restauracji, z zachowaniem późniejszych rzeźb oraz obrazów zasuwkowych. Głównym celem działań konserwatorskich będzie dążenie do zahamowania procesów destrukcji oraz wzmocnienie osłabionej struktury drewna i zabezpieczenie go przed ewentualnymi czynnikami destrukcyjnymi, jak również przywrócenie utraconych walorów estetycznych, z jednoczesnym zachowaniem zabytkowego charakteru obiektu. Po demontażu ołtarzy zakłada się wykonanie szczegółowych badań stratygraficznych, które pozwolą na weryfikację i uściślenie proponowanych założeń i programu prac.

W celu przeprowadzenia prac konserwatorskich planuje się rozmontowanie obiektów i przeprowadzenie zabiegów w pracowni konserwatorskiej. Przypuszcza się, że struktura drewna jest poważnie uszkodzona przez drewnojady, o czym można wnioskować na podstawie obserwacji drewna w miejscu ubytków i odkrywek. Niezwykle ważnym zadaniem w zakresie konserwacji technicznej będzie więc przeprowadzenie impregnacji strukturalnej drewna połączonej z zabiegiem dezynsekcji. Wybór metody impregnacji będzie uzależniony od stanu zachowania elementów. Zabieg ten ma także charakter prewencyjny - chroni przed zagnieżdżeniem się drewnojadów w przyszłości. Należy dokonać przeglądu konstrukcji ołtarzy, by upewnić się czy wszystkie zachowały w pełni swą wytrzymałość i nośność. Zakłada się, że elementy zniszczone, które nie będą w stanie pełnić swoich funkcji konstrukcyjnych, zostaną wymienione na nowe, ubytki formy rzeźbiarskiej - uzupełnione drewnem lub masą o podobnych właściwościach (w zależności od wielkości uszkodzenia), rozluźnione połączenia stolarskie – sklejone i ustabilizowane, a szczeliny, powstałe w wyniku rozeschnięcia się drewna uzupełnione.

Wstępnie planuje się usunięcie warstw wtórnych oraz odsłonięcie i wyeksponowanie warstw najstarszych – do potwierdzenia na komisji konserwatorskiej. Uzupełnione zostaną ubytki zapraw i pulmentów. Ubytki w warstwach pozłotniczych zostaną scalone lub złocenia i srebrzenia będą zrekonstruowane w technice i technologii zgodnej z oryginałem, w zależności od stanu zachowania. Ubytki w obrębie polichromii będą scalone kolorystycznie z zachowanymi partiami oryginału. Scalenia należy wykonać z poszanowaniem dla warstw pierwotnych oraz tak, aby zachować zabytkowy charakter obiektów.

Zakłada się, że obrazy olejne na płótnie zostaną zdjęte z krosien, lica i odwrocica zostaną odczyszczone z zabrudzeń. Po rozpoznaniu budowy technologicznej oraz zakresu retuszy i przemalowań usunięte zostaną pociemniałe werniksy oraz wtórne nawarstwienia. Obrazy zostaną wyprasowane na stole dublażowym. Po ocenie stanu zachowania płócien zostanie podjęta decyzja o dublażu całościowym lub brzegowym w odniesieniu do poszczególnych malowideł. Następnie uzupełnione będą ubytki gruntu. Po zawerniksowaniu powierzchni malowideł werniksem retuszarskim scalone zostaną ubytki warstwy malarskiej metodą

punktowania. Powierzchnia obrazów będzie zabezpieczona werniksem końcowym. Zakłada się również wykonanie nowych krosien.

Po zakończeniu prac konserwatorskich elementy obiektów zostaną przewiezione do kościoła i zamontowane w miejscu pierwotnego usytuowania. W trakcie prac należy dokonać przeglądu i niezbędnych napraw mechanizmów zasuwkowych w ołtarzach. Ostatnim etapem będzie opracowanie dokumentacji opisowej i fotograficznej z przeprowadzonych prac.

7.0. PROGRAM PRAC

Struktury ołtarzy wraz z rzeźbami i dekoracją snycerską, figury w niszach

1. Inwentaryzacja, dokumentacja fotograficzna i demontaż ołtarzy. Zabezpieczenie i przewiezenie do pracowni konserwatorskiej.
2. Oczyszczenie z brudu i kurzu.
3. Uszczegółowienie badań ustalających stratygrafię nawarstwień oraz określenie pierwotnej techniki i kolorystyki wszystkich elementów ołtarzy (konstrukcji, detalu rzeźbiarskiego, rzeźb). Ustalenie obszaru występowania rekonstrukcji i uzupełnień na obiekcie. Określenie stanu zachowania warstw oryginalnych.
4. Usunięcie z powierzchni obiektów przemalowań i wtórnych nawarstwień (lakierów, szelaków, farb, starego szlagmetalumu, szlagaluminium, gwoździ, wtórnej zaprawy), niewłaściwie (ze względu na technologię i technikę wykonania oraz estetykę) wykonanych rekonstrukcji – odsłonięcie warstwy XVIII-wiecznej. Środki i metody środki zostaną dobrane po przeprowadzeniu prób.
5. Odczyszczenie drewna od strony odwroci elementów.
6. Impregnacja drewna połączona z dezynfekcją i dezynsekcją, mająca na celu wzmocnienie struktury drewna. Proponuje się zastosowanie kilku metod wprowadzania impregnatu oraz środka bio- i owadobójczego tj. metody: iniekcji, kąpeli oraz powlekania. Jako impregnatu zakłada się użycie 10 - 15% roztworu Paraloidu B-72 w toluenie i acetonie z dodatkiem np. 4-czterochlorometakrezolu środka grzybo- i owadobójczego np. firmy Altax. Odparowywanie środka powinno odbywać się w środowisku opóźnionego odparowywania np. benzyny. Elementy niewielkich rozmiarów poddane zostaną kąpeli w szczelnie wykonanych komorach, wykonanych np. z folii polietylenowej, co pozwoli na równomierne rozkładanie się impregnatu. Elementy o dużej konstrukcji poddane zostaną zabiegowi powlekania oraz iniekcji poprzez wstrzykiwanie impregnatu w miejsca osłabionej struktury drewna. Elementy drewniane zdrowe zostaną zaimpregnowane metodą powierzchniową, przez powlekanie pędzlem od odwrocia 5% w. wym. roztworze. Po impregnacji powierzchnia drewna poszczególnych elementów zostanie oczyszczona z nadmiaru tworzywa.
7. Wykonanie niezbędnych prac stolarskich. Uzupełnienie większych pęknięć i szczelin struktury cienkimi fornirami oraz listwami docinanymi z drewna dobieranego gatunkowo do oryginału. Większe wstawki wykonane zostaną z sezonowanego, podobnego gatunkowo drewna i osadzone przy pomocy kołków drewnianych. W zabiegach tych zakłada się stosowanie kleju glutynowego lub akrylowego Ponal firmy Henkel. Wszystkie łączenia zastosowane podczas wzmocnień powinny pozawalać na ich łatwą wymianę oraz demontaż. Zaleca się również użycie wkrętów ze stali nierdzewnej.
8. Wymiana zniszczonych drewnianych elementów konstrukcyjnych i dekoracyjnych oraz wzmocnienie wstawkami drewna osłabionych połączeń stolarskich.

9. Uzupełnienia pęknięć i ubytków formy rzeźbiarskiej zostaną wykonane z masy stworzonej na bazie żywicy epoksydowej Axson SC 258 i pyłu drzewnego, w razie potrzeby barwionego w masie. Taki kit pozwala na precyzyjne uzupełnienie nawet najdrobniejszych elementów oraz dopasowanie form do zachowanego oryginału.
10. Rekonstrukcja brakujących elementów – ornamentu z ołtarza po lewej stronie oraz chwostów. Do rekonstrukcji użyte zostanie sezonowane drewno lub masa Axson.
11. Uzupełnienie brakujących zapraw. Proponuje się zastosowanie zapraw kredowo-klejowych, tożsamy z gruntami historycznymi, procentowość oraz skład zostaną ustalone w trakcie prac.
12. Uzupełnienie warstw pulmentów na elementach snycerskich. Do wykonania pulmentów zostanie użyty klej glutynowy oraz glinki bolusowe w różnych kolorach. Zastosowanie różnych glin pozwoli na dopasowanie barwy podłoża pod wykonywane złączenie i dostosowanie ich do zachowanych partii historycznych.
13. Wykonanie złączy przy użyciu złota płatkowego w technice klejowej na pulmencie z uwzględnieniem oryginalnych podziałów na poler i mat. Karatowość i barwa zostaną ustalone w trakcie prac. Po odsłonięciu oryginalnych złączy zostanie podjęta decyzja o uzupełnieniu lub/i częściowej rekonstrukcji złączy w technologii zgodnej z pierwotną.
14. Wykonanie srebrzeń (uzupełnienia i rekonstrukcje). Proponuje się użycie srebra proszkowego czystego oraz strąconego, kładzonego w technice klejowej na pulmencie z uwzględnieniem oryginalnych podziałów na poler i mat (efekt estetyczny dostosowany do zachowanych partii srebrzeń).
15. Zabezpieczenie odsłoniętych partii oryginalnej polichromii werniksem retuszerskim.
16. Scalenie kolorystyczne ubytków partii polichromowanych. Uzupełnienie drobnych ubytków polichromii i jej odtworzenie farbą o spoiwie dobranym w toku prób i badań, na podstawie pozostałości oryginalnych pigmentów. Proponuje się użycie farb żywicznych Restauro Maimeri w partii karnacji oraz olejnych (odsączanych) ze spoiwem ketonowym – w partii struktury.
17. Zabezpieczenie polichromii warstwą werniksu półmatowego firmy Maimeri.
18. Montaż ołtarza w pierwotnym miejscu ekspozycji przy użyciu oryginalnych łączników konstrukcji. W przypadku konieczności zastosowania dodatkowych połączeń przewiduje się użycie wkrętów nierdzewnych.
19. Zabezpieczenie złączy w dolnych partiach ołtarza lakierem chroniącym złoto przed przetarciem i mechanicznymi uszkodzeniami.
20. Przegląd oraz ewentualna naprawa mechanizmów zasuwkowych.
21. Wykonanie dokumentacji konserwatorskiej wg obowiązującego schematu – pisemnej i fotograficznej.

Obrazy na zasuwach i w zwieńczeniach ołtarzy

1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej.
2. Odczyszczenie powierzchni z brudu oraz kurzu, również od strony odwrocia.
3. Zdjęcie obrazów z krosien.
4. Wykonanie szczegółowych badań stratygraficznych - rozpoznanie zakresu przemalowań i retuszy. Ewentualnie wykonanie niezbędnych badań fizyko-chemicznych.
5. Usunięcie werniksów oraz przemalowań z powierzchni malowideł. Wybór środka oraz metody po przeprowadzeniu prób (proponuje się, np. alkohol, terpentynę, benzynę, Condrad 2000).
6. Usunięcie wtórnych nawarstwień (ewentualnych protez i kitów).
7. Odczyszczenie odwroci płócien.
8. Prasowanie malowideł na stole niskociśnieniowym.
9. Uzupełnienie ubytków płótna płótnem o odpowiednio dobranym splocie.

10. Ewentualne wykonanie dublażu – w zależności od oceny stanu zachowania płótna i warstwy malarskiej na poszczególnych obrazach. Wybór spoiwa dublującego po dokładnej analizie stanu zachowania obrazu i przeprowadzeniu prób.
11. Uzupełnienie ubytków gruntu, np. kitem Italstucco, Modostuc. Po opracowaniu powierzchni uzupełnień zaizolowanie ich powierzchni szlakiem.
12. Położenie warstwy werniksu retuszerskiego.
13. Wykonanie nowych krosien.
14. Zamocowanie malowideł na krosnach.
15. Scalenie kolorystyczne ubytków warstwy malarskiej z zachowanymi partiami oryginału.
16. Zabezpieczenie powierzchni obrazów werniksem końcowym.
17. Transport obrazów do kościoła i zamocowanie w miejscu pierwotnego usytuowania.
18. Opracowanie dokumentacji konserwatorskiej opisowej i fotograficznej zgodnie z określonym schematem.

DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA



Fot.1. Sławęcin, kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz boczny lewy. Widok ogólny. Stan przed konserwacją.



Fot.2. Sławęcín, kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz boczny lewy. W niszy ołtarza znajduje się późniejsza rzeźba Św. Józef z Dzieciątkiem. Stan przed konserwacją.



Fot.3. Sławęcin, kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz boczny lewy. Rzeźba Św. Józef z Dzieciątkiem.
Stan przed konserwacją.



Fot.4. Sławęcín, kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz boczny lewy. Fragment zwieńczenia ołtarza. Stan przed konserwacją.



Fot.5. Sławęcin, kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz boczny lewy. Putto w zwieńczeniu ołtarza. Stan przed konserwacją.



Fot.6. Sławęcin, kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz boczny lewy. Putto w zwieńczeniu ołtarza. Stan przed konserwacją.



Fot.7. Sławęcín, kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz boczny lewy. Obraz w zwieńczeniu ołtarza. Stan przed konserwacją. Widoczna m.in. „pomarszczona” warstwa szlagmetalów na ramie, będąca przypuszczalnie skutkiem błędów technologicznych.



Fot.8. Sławęcín, kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz boczny lewy. Stan przed konserwacją. Widoczne m.in. spękania i wyrzuszenia zapraw wraz późniejszymi warstwami na trzonie kolumny.



Fot.9. Sławęcín, kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz boczny lewy. Stan przed konserwacją. Widoczne m.in. spękania i wybrzuszenia zapraw wraz późniejszymi warstwami na trzonie i kapitelu kolumny oraz otwory po drewnojadach.



Fot.10. Sławęcin, kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz boczny lewy. Stan przed konserwacją. Widoczny stan zachowania złożonych dekoracji snycerskich.



Fot.11 i 12. Sławęcın, kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz boczny lewy. Stan przed konserwacją. Widoczne m.in. spękane, odspojone i wybrzuszone warstwy na mensie ołtarza, a także ubytki warstw.



Fot.13 i 14. Sławęcin, kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz boczny lewy. Stan przed konserwacją. Widoczna m.in. „pomarszczona” warstwa szlagmetal, będąca wynikiem błędów technologicznych.



Fot.15. Sławęcın, kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz boczny lewy. Stan przed konserwacją. Widoczny m.in. stan zachowania złoczeń na dekoracjach snycerskich, przemalowania brązą pozłotniczą oraz otwory po drewnojadach.



Fot.16. Sławęcin, kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz boczny lewy. Stan przed konserwacją.



Fot.17. Sławęcin, kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz boczny lewy. Obraz zasuwkowy *Święta Rodzina* Stan przed konserwacją. Widoczne przemieszczenie się dolnej listwy ramy obrazu, „pomarszczona” warstwa szlagmetal na ramie oraz pożółkły werniks na powierzchni malowidła.



Fot.18. Sławęcin, kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz boczny lewy. Obraz zasuwkowy *Święta Rodzina*
Stan przed konserwacją. Widoczny pożółkły werniks na powierzchni malowidła, spękania warstwy
malarskiej i gruntu oraz ubytki warstwy malarskiej.



Fot.19. Sławęcin, kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz boczny lewy. Obraz zasuwkowy *Święta Rodzina*
Stan przed konserwacją. Widoczny pożółkły werniks na powierzchni malowidła oraz przemyście
warstwy malarskiej w cieniach.



Fot.20. Sławęcin, kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz boczny prawy. Widok ogólny. Stan przed konserwacją.



Fot.21. Sławęcín, kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz boczny prawy. Późniejszy obraz zasuwkowy Św. *Małgorzata Maria Alacoque*. Stan przed konserwacją.



Fot.22 i 23. Sławęcin, kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz boczny prawy. Zwieńczenie ołtarza. Stan przed konserwacją.



Fot.24. Sławęcin, kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz boczny prawy. Stan przed konserwacją.
Widoczne m.in. spękane i wybrzuszone warstwy na trzonie kolumny.



Fot.25 i 26. Sławęcín, kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz boczny prawy. Stan przed konserwacją. W niszy za obrazem zasuwkowym eksponowana jest rzeźba *Matka Boża Immaculata*, stojąca obecnie na mensie ołtarza.



Fot.27. Sławęcín, kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz boczny prawy. Stan przed konserwacją. Widoczne metalowe haczyki, będące pozostałością po niezachowanych chwostach.



Fot.28. Sławęcin, kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz boczny prawy. Stan przed konserwacją.



Fot.29. Sławęcín, kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz boczny prawy. Fragment obrazu na zasuwie. Stan przed konserwacją.



Fot.30 i 31. Sławęcín, kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz boczny prawy. Stan przed konserwacją.



Fot.32. Sławęcin, kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz boczny prawy. Stan przed konserwacją. W naturalnych odkrywkach widoczna czarna? polichromia. Widoczne ubytki formy rzeźbiarskiej ornamentu i profilu w obrębie struktury ołtarza, ubytki warstw dekoracyjnych oraz otwory po drewnojadach.



Fot.33. Sławęcin, kościół p.w. św. Katarzyny, ołtarz boczny prawy. Jeden z uszaków. Stan przed konserwacją.